

آسیب های اجتماعی و مدیریت محلی (با تأکید بر مدیریت شهری)

اعظم صفری رودبار

کارشناسی علوم اجتماعی، گرایش پژوهشگری علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی

Email: azam safarirodbar1402@gmail.com

چکیده

آسیب هایی که برخی از افراد، بر خلاف مسیر مورد قبول جامعه رفتار می کنند و تنوع و افزایش آن منجر به بی نظمی اجتماعی و برهم زدن سلامت اجتماعی شهر و شهروندان است. امروز در هر جامعه ای تحقق اهداف توسعه ماکول به کنترل و کاهش مسائل و آسیب های اجتماعی است. به همین منظور هدف پژوهش آسیب های اجتماعی و مدیریت محلی با تأکید بر مدیریت شهری می باشد، در این تحقیق به آسیب های اجتماعی از جمله فقر و اعتیاد اشاره گردید و راهکارهایی جهت کاهش آسیب های اجتماعی با تأکید بر مدیریت شهری ارائه گردید.

کلیدواژه ها: آسیب های اجتماعی، مدیریت محلی، مدیریت شهری، شهرداری

مقدمه

نظام شهرنشینی و روند سریع آن در کشورهای در حال توسعه سبب هجوم گسترده به شهرها می گردد تا جایی که دردنیای کنونی، رشد شهرنشینی و شهرگرایی پدیده قابل ملاحظه ای است و دوران اخیر بیش از هر دوره تاریخ دیگری، جهان شهری است. ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه که از اوایل قرن بیستم به صورت رسمی و سازمان یافته در معرض پدیده های نوسازی غرب قرار گرفت، طی دهه های گذشته به شدت متأثر از روند شهرنشینی بوده و به نوعی به عدم تعادل در حوزه های جمعیتی و اقتصادی دچار شده است. شهرنشینی، جامعه ایران را در طی دهه های گذشته دستخوش تحولات زیادی ساخته است، این در حالی است که خود شهرنشینی در ارتباط با پدیده های دیگری همچون رشد جمعیت قابل بررسی است.

جامعه شهری با تمام تنوع مسائل خاص خود، آکنده از مسائل و مشکلاتی است که ریشه های اجتماعی آنها از ابعاد دیگر پر رنگ تر و قوی تر به نظر می رسد. این امر در کشورهایی که روند آن متعادل و پویا نبوده، پدیده ای مخرب تر تلقی می شود و به دلیل ساختارهای معیوب و ناکارآمدی نهادی و ساختاری، به پدیده ای ناهنجار تبدیل شده و مسائل و آسیب های اجتماعی متعددی مانند پیدایش بخش خدمات متورم، حاشیه نشینی گسترده، بیکاری پنهان، پیدایش دوگانگی شبکه های اجتماعی مهاجرین را به بار آورده است و ساکنین شهرها را با مشکلات فراوانی درگیر ساخته است.

آسیب هایی که برخی از افراد، بر خلاف مسیر مورد قبول جامعه رفتار می کنند و تنوع و افزایش آن منجر به بی نظمی اجتماعی و برهم زدن سلامت اجتماعی شهر و شهروندان است. امروز در هر جامعه ای تحقق اهداف توسعه ماکول به کنترل و کاهش مسائل و آسیب های اجتماعی است. در جامعه ایران نیز با انواع مسائل فکری، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و زیست محیطی در سطح کلان، میانی و خرد سر و کار داریم. بیکاری، فقر، اعتیاد و قاچاق مواد مخدر از پیچیده ترین مسائل اجتماعی ایران به شمار می رود.

با توجه به مطالب مطرح شده مدیریت به ویژه مدیریت محلی نقش مهم و اثرگذاری در زمینه مداخله مسائل اجتماعی به ویژه حوزه آسیب های اجتماعی دارد. تمرکز روزافزون جمعیت در نواحی شهری و رشد سریع شهرنشینی ناشی از مهاجرت مشکلاتی را در ارائه خدمات مناسب به شهروندان به وجود می آورد. در این رابطه نقش مدیران شهری کاردان در قالب یک نهاد مدیریتی فراگیر و کارآمد در رفع مشکلات و نیازهای روز افزون شهروندان ضرورت پیدا می کند. در دهه های اخیر بسیاری از کشورهای دنیا به سمت راهبردهای توسعه محله ای در مدیریت شهری روی آورده اند. جامعه جهانی به این نتیجه رسیدند که مشکل عمده مدیریت شهری کمبود منابع مالی، تکنولوژی مدرن، نیروی انسانی ماهر و شیوه اداره این عوامل است. در ایران نیز در دهه های اخیر تجارب مختلفی پا گرفته است، مدیریت محلی به عنوان نهاد سیاست گذار و مجری برنامه ها و پروژه ها به ویژه شهری نقش مهمی در کاهش نابرابری های اقتصادی و اجتماعی و ارتقاء وضعیت توسعه دارد.

مدیریت شهری

طی دهه های اخیر از سوی اندیشمندان علوم جغرافیا، جامعه شناسی، اقتصاد، جمعیت شناسی و برخی علوم دیگر، تعاریف متعددی از شهر ارائه شده است و جامعه شناسان از جمله انگلس و مارکس شهر را محل تمرکز جمعیت، ابزار تولید، سرمایه، نیازها و احتیاجات و غیره می دانند که تقسیم کار اجتماعی نیز در آنجا صورت گرفته است. جغرافی دانان، شهر را منظره های مصنوعی از خیابانها، ساختمانها، دستگاهها و بناهایی می دانند که زندگی شهری را امکان پذیر می سازد. مورخان شهر را با توجه به قدمت آن تعریف می کنند و از نظر اقتصاد دانان، شهر به جایی اطلاق می شود که معیشت غالب ساکنان آن بر پایه کشاورزی نباشد. جمعیت شناسان نیز تعداد جمعیت یک نقطه را، ملاک شهری بودن آن نقطه می دانند. بر این اساس ملاک تشخیص شهر در کشور فرانسه ۲۰۰۰ نفر ساکن است که مشابه ملاک جمعیتی در آلمان، جمهوری چک و ترکیه است. در ایالات متحده و مکزیک ۲۵۰۰ نفر، در هلند و یونان ۵۰۰۰ نفر و در ایرلند ۱۵۰۰ نفر مشخص کننده شهری و یا روستایی بودن یک نقطه است. یکی از آرزوهای دیرینه بشر، دستیابی به آن نوع شیوه زیست بوده است که زندگی او را با بهروزی و کامیابی قرین سازد. اندیشه آرمان شهری آن بخشی از اندیشه است که در طول تاریخ راههای تحقق این آرزو را بررسی کرده است. در تاریخ اندیشه سیاسی و فلسفه غربی، افلاطون بنیانگذار این اندیشه بود. در دوران رنسانس، سرتامس مور انگلیسی، اندیشه

آرمانشهری را در مسیر جدیدی قرار داد و پس از مور نیز اندیشمندان غربی، این اندیشه را پروراندند و از آن به عنوان معیاری برای سنجش نظامهای سیاسی و اجتماعی بهره بردند. در ایران اندیشه آرمان شهری از روزگاران قدیم به صورت اساطیری آغاز شد و در دوران اسلامی در عرصه‌های دین، حکمت و ادب خودنمایی کرد.

برای درک و فهم مفهوم مدیریت شهری شناسایی بخش‌های این ترکیب دارای اهمیت ویژه‌ای است. مدیریت را فراگرد به کارگیری موثر و کارآمد منابع انسانی و مادی بر مبنای یک نظام ارزشی پذیرفته شدن است که از طریق برنامه ریزی، سازمان دهی، بسیج منابع و امکانات، هدایت و کنترل عملیات برای دستیابی به اهداف تعیین شده، صورت می‌گیرد. از طرفی عده‌ای شهر را پیچیده‌ترین مخلوق حال حاضر بشر می‌دانند که در آن انسان‌ها، ابزارهای دست ساز بشر، محیط زیست محیطی را ساخته است که ایجاد کننده کنش‌ها و واکنش‌های متعدد و چند جانبه است. به نحوی که انسان هم از آن اثر گرفته و هم بر آن اثر می‌گذارد. مطالعات دقیق تر این محیط با دید سیستمی و شناخت آثار کل بر جزء و جزئی بر کل نیز به نحوی ناقص بوده و محیط شهر از قواعد و قوانین غیر خطی پی‌روی می‌نماید.

معیارهای شناسایی شهر از گونه‌های غیر خود به طور معمول، میزان جمعیت، شغل غالب مردم ساکن، وجود شهرداری و مواردی اینگونه بوده است. امروزه، شهرها از دو جنبه اهمیت یافته‌اند: یکی بعنوان مرکز تجمع گروه عظیمی از مردم، دیگری بعنوان عمده‌ترین بازیگر نقش اقتصادی، در کل اقتصاد ملی. از اینرو، باید به مسائل و مشکلات آنها، توجه بیشتر و دقیق‌تر کرد. زیرا، در حالتی که برنامه ریزی دقیق و درست، سبب رشد اقتصادی، تثبیت سیاسی و افزایش مشارکت شهروندان در امور شهرها می‌گردد، شکست در حل مشکلات و مسائل شهری، سبب رکود اقتصادی، نارضایتی‌های اجتماعی و سیاسی، فقر، بیکاری و تخریب محیط زیست خواهد شد.

ترکیب مدیریت و شهر مفهوم سازماندهی امور مربوط به برنامه ریزی، سازمان دهی، بسیج منابع و امکانات، هدایت و کنترل در محدوده شهر را تداعی می‌نماید. مفهومی که در کشور های مختلف به دلیل ساختار های سیاسی و رویکرد های اقتصادی، نهاد های متفاوتی را با الگو های متفاوتی در خود درگیر دارد. استرن در سال ۱۹۹۳ طی مقاله‌ای در نشریه شهرها بیان می‌کند که اصول کلی برای فهم مدیریت شهری وجود ندارد و مفهوم اصلی این واژه بسیار گیج کننده است. مدیریت شهری با توجه به سلیقه‌ها، ادارک افراد و همچنین اقتضای سیاسی - اجتماعی زمانهای مختلف معانی متفاوت داشته است. چنانچه ما در زمان کنونی نیز این اختلاف معانی و مفهوم را کاملاً شاهد هستیم.

از نظر بانک جهانی مدیریت شهری یک فعالیت شبه تجاری برای دولت‌هاست. به عبارت دیگر مدیریت شهری یعنی اداره امور شهری و کارایی بیشتر برای استفاده از وام‌های بانک جهانی می‌باشد. بعضی اوقات مدیریت شهری بعنوان ابزاری برای اجرای سیاست‌گذاریهای شهری در نظر گرفته می‌شود که به مفهوم علم اداره جامعه می‌باشد. با این حال نقطه شروع مدیریت شهری به معنای نوین آن را بایستی در تحولات دهه ۸۰ و ۹۰ میلادی جست. در این زمان و پس از دوره رکود نسبی دهه ۸۰ مضامین و مفاهیم جدیدی در ارتباط با نقش و وظایف دولتها به وجود آمد و دولت رفاهی که در دهه ۷۰ ناکارآمدی خود را در مواجهه با رخدادهای جاری در زمینه‌های فنی و اجتماعی نشان داده بود جای خود را به دولت حداقلی داد و دولتهای محلی در پرتو مدیریت نوین دولتی به توانمندساز بدل شدند. فرایند تمرکز زدایی نیز در تبدیل مدیریت شهری به یک فعالیت قدرتمند و دارای اختیارات قانونی سرعت بخشید.

مدیریت محله محور

در جهان پیچیده قرن بیست و یک، دگرگونی‌های زندگی بسیاری در شیوه‌های زندگی در شهرها و به تبع آن مدیریت در شهرها رخ داده است. نقش و اهمیت شهرها و لزوم مدیریت صحیح آنها، استفاده از رویکردهای جدید را در راستای دستیابی به کیفیت زندگی در شهر و فضاهای شهری ضروری ساخته است. بنابراین عوامل متعددی باعث شده است که نگرشهای سنتی و بوروکراتیک و تصمیم‌گیریهایی بالا به پائین، جای خود را به درک جدیدی از شیوه‌های مدیریت شهری بدهد. روشن است که مشخصات و ساختار نهادهای قانونی اداره کننده شهر از کشوری به کشور دیگر تفاوت دارد و هر جامعه‌ای با توجه به ساختار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی خود تعریف یا تلقی خاصی از مدیریت شهری دارد.

مدیریت شهری به تمامی نهادها، سازمانها و افرادی گفته می‌شود که به صورت رسمی یا غیررسمی در فرآیند مدیریت شهر اثرگذار هستند. وظایف کنونی مدیریت شهری (صرف نظر از تنوع و اختلاف در نظامهای اجتماعی و سیاسی گوناگون) تنها محدود به مواردی از قبیل برنامه ریزی، خدمات رسانی، مدیریت فرهنگ محلی، انجام پروژه های عمرانی و... نمی‌شود. بلکه جهت دهی فعالیتهای شهری و ترسیم چشم انداز شهر در راستای دستیابی به توسعه پایدار از جمله مهمترین وظایف مدیران شهری به شمار می‌رود. بسیاری، معتقدند که جامعه آینده، جامعه ای شهر نشین خواهد بود. بنابراین، شهرها به جای این که مکان هایی بی ثمر برای سرمایه گذاری اقتصادی یا تراکم کارگران بیکار با انبوه مشکلات اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی باشند؛ باید که به مراکز رشد و پویایی اقتصادی و اجتماعی، در چارچوب ملی، بدل شوند. این مراکز، باید که آفرینشگر فرصتهایی ارزنده برای رفاه و توسعه نه تنها جمعیت ساکن در آن، بلکه جمعیت تمامی کشور باشد. امروزه، شهرها از دو جنبه اهمیت یافته اند: یکی بعنوان مرکز تجمع گروه عظیمی از مردم، دیگری بعنوان عمده ترین بازیگر نقش اقتصادی، در کل اقتصاد ملی. از اینرو، باید به مسائل و مشکلات آنها، توجه بیشتر و دقیقتر کرد. زیرا، در حالی که برنامه ریزی دقیق و درست، سبب رشد اقتصادی، تثبیت سیاسی و افزایش مشارکت شهروندان در امور شهرها می‌گردد، شکست در حل مشکلات و مسائل شهری، سبب رکود اقتصادی، نارضایتی های اجتماعی و سیاسی، فقر، بیکاری و تخریب محیط زیست خواهد شد. شهرهای بزرگ را می‌توان، یک سازمان بزرگ دانست. در این سازمان، مجموعه ای از نهادها و شیوه ها، در تعامل برای دستیابی به اهداف هستند. از این رو مشارکت و تعامل، مفاهیمی محوری در مدیریت شهری اند. مدیریت شهری می‌کوشد تا بین نهادهای عمومی، خصوصی و مدنی، رقابت و توازن ایجاد کند. همچنین، می‌کوشد تا بین سه وجه سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، تعادل و هماهنگی فراهم نماید تا زمینه های پیدایی شهر یکپارچه را فراهم کند.

نتیجه گیری

دستگیری کودکان کار به خودی خود باعث تخریب روحی و شخصیتی ایشان می‌شود و اصلاً معلوم نیست که نهادها و مجموعه های مردمی و ... بتوانند این لطمه بزرگ را جبران کنند. به جرئت می‌توان گفت که هیچ کدام از طرح های ساماندهی کودکان کار دارای خروجی هایی که بتواند این آسیب اجتماعی را کاهش دهد، نبوده است. هیچگاه آسیب های اجتماعی و مسائل مربوط به آن را نمی‌توان با مداخلات یک یا دو ساله حل کرد بلکه رفع این آسیب ها نیاز به برنامه ریزی های بلندمدت دارد و نباید با تغییر مدیران و مسئولان روند اجرای این برنامه ها تغییر کرده و با وقفه همراه شود. این مداخلات باید از بدنه کارشناسی و اجتماعی و از طریق فعالان مدنی طراحی شود تا به نتیجه مطلوب برسد. کودکی که از حقوق طبیعی و زیست انسانی خود به واسطه کار محروم می‌شود، کودک کار نام دارد. آموزش، غذای سالم، محیط سالم، توانایی مشارکت در فرآیندهای اجتماعی و ... حق طبیعی کودکان و نوجوانان است. کودکان در فرهنگ ایرانی و فرهنگ بسیاری از کشورها قوانین سخت گیرانه تری برای کودکان زیر ۱۵ سال وضع شده است. امروز حتی در سیستم آموزشی کشورهای اروپایی این مسئله طراحی شده و آموزش شغلی و کارورزی در سنین زیر ۱۵ سال به کودکان ارائه می‌شود. کارورزی که به رشد مهارت های کودکان منجر شود، نکته مثبتی است که در کشورهای توسعه یافته بدان تأکید شده است. به همین دلیل نباید با نگاه افراط گرایانه به این موضوع نگریت و باید کودکان را با مهارت های شغلی در جامعه آشنا کرد. طبق تحقیقات انجام شده، عامل اصلی کار کردن کودکان به شکل آسیب اجتماعی، ریشه فرهنگی دارد و مسائل اقتصادی هر چند بسیار مؤثر و جدی است، اما عامل تعیین کننده نبوده و عامل اصلی همان مسائل فرهنگی است. اغلب کودکان کاری که در رابطه با آنها سخن گفته می‌شود، بدسرپرست محسوب شده و سهم بی‌سرپرستی در ایشان بسیار اندک است. البته بسیاری از کودکان کار بدسرپرست نیز نیستند؛ چراکه موضوع اصلی همان مسائل فرهنگی است. بنابراین، اغلب این کودکان یعنی ۶۰ تا ۷۰ درصد آنها بدسرپرست بوده و تعداد کودکان کار بی‌سرپرست بسیار اندک است. همچنین، چنانچه دسته ای از کودکان کار یعنی افرادی که متأسفانه زباله گردانی می‌کنند را در نظر نگیریم، تعداد کودکان کار بی‌سرپرست تقریباً صفر خواهد بود.

معمولاً کودکانی که در معابر و نقاط مختلف کار می‌کنند، دچار شرایطی می‌شوند که ممکن است از سوی نهادهای مختلف دستگیر شوند و پس از دستگیری نیز طبق قانون حتماً باید سرپرست ایشان برای رهایی آن‌ها اقدام کند. متأسفانه مقوله بی‌سرپرستی در کودکان کار زباله‌گردان بسیار پررنگ است.

امروز شاید پررنگ‌ترین طراحی جامعه و محل امن برای پناه دادن به کودکان کار، بهزیستی است، اما این سؤال پیش می‌آید که چرا کودکان از اتومبیل‌های بهزیستی فراری هستند؟ دستگیری کودکان باعث می‌شود تا ایشان در کودکی تبدیل به مجرم شوند و دیگر نمی‌توان در آینده به ایشان به عنوان یک شهروند سالم و مطلوب نگریست. متأسفانه نهادهای مختلف مربوط به موضوع کودکان کار به گونه‌ای رفتار می‌کنند که این کودکان از آن‌ها فراری هستند. امروز جز برخی تلاش‌ها کوچک مدنی هیچ پناهی برای کودکان کار وجود ندارد. این مسئله یک زنگ خطر برای جامعه است و چنانچه در طرح‌های جمع‌آوری، به اقشار آسیب، نگاهی امنیتی و شبه آن داشته باشیم، حتماً با مشکل مواجه خواهیم شد.

راه ورود به مسائل اجتماعی، نگاه اجتماعی و فرهنگی است و اگر نگاه ما نگاه امنیتی باشد، حتماً مسئله مورد نظر نیز در درازمدت به یک مسئله امنیتی تبدیل خواهد شد. در سال ۹۷ آمار مبتنی بر ۱۷ هزار کودک کار در تهران اعلام شد که البته خیلی رسمیت نداشت. متأسفانه نگاه موجود به آمار کودکان کار نیز نگاهی امنیتی است که این مسئله نیز خود آسیب‌زا خواهد بود.

منابع و ماخذ

۱- ایمانی جاجرمی، حسین، فیروزآبادی سیداحمد (۱۳۸۶) بررسی مدل‌های سنجش عملکرد مدیریت محلی: با تأکید بر سازمان‌های مدیریت شهری و روستایی در ایران، نامه علوم اجتماعی، دوره ۱۵، شماره پیاپی ۳۲، از صفحه ۹۱ تا صفحه ۱۱۱،

۲- بهاء، محمد (۱۳۹۵)، نقش مدیریت شهری در کاهش آسیب‌های اجتماعی (اعتیاد) آوای همیاری، شماره ۹۰، پبله وری، نازنین (۱۳۹۴) ارائه الگویی جهت ارزیابی حکمرانی خوب شهری (شهرداری منطقه ۱۰) پژوهش‌های مدیریت منابع سازمانی، دوره ۵، شماره ۴،

۳- سجاسی قیداری حمدالله، حاجیان، نرگس (۱۳۹۷)، ارزیابی مدیریت محلی در مناطق روستایی با شاخصهای حکمروایی مطلوب نمونه موردی: روستاهای توابع شهرستان چناران، فصلنامه آمایش جغرافیایی فضا، شماره ۲۸، تابستان ۱۳۹۷ صص ۲۰۸-۱۹۱،

۴- قادری صلاح الدین، فاضلی محمد، پاک سرشت سلیمان (۱۳۹۵) راهبردهای محله محوری و توسعه محله‌ای: مقایسه الگوی مدیریت محله و عملکرد آن در ایران و انگلستان، نشریه توسعه محلی (روستایی - شهری)، شماره ۱۴، صص ۵۷-۸۸